

Ontwikkelingen en uitdagingen ten aanzien van beroepsgericht opleiden binnen de tweedegraads lerarenopleidingen.

Auteur: Rozemarijn van Toly, Janneke Wennekes, Platform Samen Opleiden & Professionaliseren.

De afgelopen jaren is er meer aandacht gekomen voor het beroepsgerichte onderwijs binnen de lerarenopleidingen; zo is er sinds 2013 een afstudeerrichting beroepsonderwijs. Met hun kennis over het werken in het algemeen vormend onderwijs zit het bij lerarenopleiders wel goed. Maar geldt dit ook voor het enthousiasmeren en toerusten van docenten in opleiding voor het werken in het mbo? Wat is voor lerarenopleiders belangrijk om te weten over het middelbaar beroepsonderwijs? Wat geven lerarenopleiders studenten mee zodat zij een goede, weloverwogen keuze kunnen maken voor werken in het vo of het mbo? Hoe zorgen lerarenopleiders ervoor dat starters goed zijn toegerust wanneer zij de uitstroomrichting beroepsonderwijs hebben gevolgd?

Docenten in het mbo

In 2011 kwam de Onderwijsraad met een advies om het opleidingsstelsel voor docenten te veranderen voor het opleiden van docenten in het mbo (Onderwijsraad, 2011). De Onderwijsraad ging hierbij in op de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van de lerarenopleidingen voor docenten die in het mbo willen lesgeven. Naar aanleiding van dit advies zijn verschillende maatregelen genomen (Ministerie van OCW, 2012). De minister schetste als doel dat afgestudeerden van de lerarenopleiding beter worden voorbereid op lesgeven in het mbo en het vmbo, om zo het aantal mensen dat kiest voor het docentschap in het mbo te vergroten.

Medio 2013 zijn drie maatregelen ingevoerd om de kwaliteit van de opleiding voor docenten in het mbo te verbeteren en de aantrekkelijkheid van het beroep te vergroten:

1. Invoering van twee afstudeerrichtingen (algemeen vormend onderwijs en beroepsgericht onderwijs) bij de tweedegraads lerarenopleidingen
2. Opstellen van een kwaliteitskader t.b.v. betere scholingstrajecten voor zij-instromers
3. Invoering van een educatieve minor beroepsonderwijs voor hbo-vakbachelorstudenten.

Vanaf het collegejaar 2013-2014 moesten lerarenopleidingen deze veranderingen doorvoeren. De eerste lichting studenten met als afstudeerrichting beroepsonderwijs studeerden in het collegejaar 2016-2017 af. Voltijdstudenten kiezen in hun vierde studiejaar voor de afstudeerrichting beroepsonderwijs. De eerste drie jaren van de opleiding maken zij kennis met het brede werkveld waarvoor de studenten worden opgeleid.

De tweedegraads lerarenopleidingen werken vanuit een gezamenlijke generieke kennisbasis, naast een vakinhoudelijke kennisbasis. De generieke onderdelen voor de tweedegraads lerarenopleidingen zijn onderverdeeld in 3 domeinen (10voordeleraar, 2017):

- Domein A: De school als leeromgeving → didactisch handelen van de docent
- Domein B: De school als onderwijs-pedagogische omgeving → pedagogisch handelen van de docent
- Domein C: De leraar als professional → professioneel handelen van de docent

Deze domeinen zijn onderverdeeld in subdomeinen, en daaronder hangen kernconcepten. In de generieke kennisbasis zijn een aantal beroepsgerichte concepten opgenomen. Zo moeten aanstaande leraren leren over praktijk- of beroepsgericht leren, de leefwereld van leerlingen en mbo-studenten en de kenmerken van het middelbaar beroepsgericht onderwijs. Hoe lerarenopleidingen dit in het curriculum verweven en hoeveel aandacht ze hieraan besteden, bepalen de lerarenopleidingen zelf.

De tweedegraads lerarenopleidingen hebben een studielast van 240 studiepunten (ECTS). Zij moeten 180 ECTS besteden aan de basis voor zowel vakinhoudelijke vaardigheden als pedagogisch-didactische vaardigheden. De afstudeerrichting in het vierde jaar is 60 ECTS en omvat een afstudeeronderzoek, de afstudeerstage en het vakonderwijs. Studenten ontvangen als zij zijn afgestudeerd een diploma. Op een diplomasupplement staat de gekozen afstudeerrichting vermeld. De aantekening geeft aan dat de docent gespecialiseerd is in een afstudeerrichting, maar sluit het werken in een andere onderwijssector niet uit. Dat betekent dat een student met de afstudeerrichting beroepsonderwijs, ook in de onderbouw van havo/vwo kan gaan werken.

Wat is er van deze wet- en regelgeving gerealiseerd?

In dit artikel focussen we op de aandacht voor het brede werkveld in het basisprogramma, de eerste drie jaar van de lerarenopleidingen en op het invoeren van de afstudeerrichtingen. In 2017 is de implementatie van de maatregelen door Ecorys & MOOZ gemonitord.

De meeste lerarenopleidingen voerden aanpassingen door in het curriculum van het basisprogramma. Sommige instellingen pasten het curriculum sterk aan, bij anderen zijn er marginale wijzigingen doorgevoerd. Over het algemeen betekenden deze maatregelen voor de meeste lerarenopleidingen dat er meer aandacht kwam voor het vmbo en mbo. De aandacht die volgens het onderzoek wordt gegeven aan beroepsgerichte didactiek en de oriëntatie op het werkveld in het basisprogramma, krijgt vorm door oriëntatiecursussen, voorlichting c.q. gastlessen vanuit het mbo, aansluiting bij onderwijslijnen in het beroepsgericht onderwijs, dio's die vertellen over hun stage-ervaringen in het veld en het organiseren van themadagen.

Op sommige lerarenopleidingen is het verplicht om in het basisprogramma een beroepsgerichte stage te doen in het vmbo of mbo. Het verplicht moeten volgen van een oriënterende stage in het (v)mbo, is iets wat het scholenveld graag ziet.

Als het gaat om de afstudeerrichtingen, is het uitgangspunt dat de student de afstudeerstage, afstudeeropdrachten of het afstudeeronderzoek en de verdiepende vakken vormgeeft binnen de context van de gekozen afstudeerrichting.

Vorbereiding op onderwijs verzorgen in het mbo

Met het invoeren van de twee afstudeerrichtingen, gericht op avo en gericht op het beroepsgerichte onderwijs, kiezen studenten de eindstage voor de gekozen afstudeerrichting. Uit de Loopbaanmonitor (CentERdata & MOOZ, 2018) blijkt dat ongeveer een kwart van de studenten de eindstage in het mbo heeft gedaan, in 2017. Dit is vergelijkbaar met de jaren 2013 tot 2016. In de keuze voor de eindstage is de aandacht voor het beroepsgerichte onderwijs nog niet terug te zien.

In 2016 was 25% van de afgestudeerden van een tweedegraads lerarenopleiding een jaar na afstuderen werkzaam in het mbo. Dat aantal is toegenomen, want in 2011 en 2012 was dat nog 15% en 16%. Dit heeft mogelijk te maken met de invoering van de afstudeerrichting gericht op het beroepsgerichte onderwijs. Deze cijfers zeggen niets over hoeveel studenten voor de afstudeerrichting kiezen, maar enkel over waar mensen na hun afstuderen terecht komen.

Uit de Loopbaanmonitor (CentERdata & MOOZ, 2018) blijkt verder dat van de afgestudeerden van de tweedegraads lerarenopleidingen in 2016 en 2017 ongeveer 60 procent van deze groep het gevoel heeft (zeer) goed te zijn voorbereid op lesgeven in het vmbo en havo/vwo. Voor het mbo geldt dit niet in dezelfde mate: circa 35 procent van de afgestudeerde studenten van de tweedegraads lerarenopleidingen beoordeelt de voorbereiding op het mbo als positief en 40 procent als matig of onvoldoende. Het blijkt dat studenten die hun eindstage in het mbo hebben gevolgd, de voorbereiding op het mbo positiever beoordelen.

Aanbevelingen voor meer aandacht voor beroepsgericht opleiden in het basisdeel en de invoering van de afstudeerrichtingen zijn volgens monitor-onderzoek (Ecorys & MOOZ, 2017):

- Laat studenten kennismaken met het beroepsgerichte onderwijs. Zij zijn hier zelf vaak niet mee bekend, omdat de grootste groep havo of vwo heeft gevolgd.
- Stimuleer bestaande samenwerkingen, zoals de opleidingsscholen. Doordat men elkaar weet te vinden, kan dit ervoor zorgen dat het proces van aanpassingen in het curriculum versnelt.
- Het vergroten van kennis van docenten van de lerarenopleidingen over het mbo, bijvoorbeeld door professionalisering van docenten en het aantrekken van personeel met een achtergrond in het mbo.

Verschillen tussen tweedegraads lerarenopleidingen

Conclusie uit het monitoronderzoek van Ecorys & MOOZ (2017) is dat de voorbereiding op het beroepsonderwijs te wensen overlaat; dat dit proces nog in ontwikkeling is. Hierbij zijn overigens wel duidelijke verschillen tussen opleidingen. Engels, economie en maatschappijleer springen er positief uit in de voorbereiding op het (v)mbo, zo blijkt uit een van de analyses. Het valt ook op dat studenten

van de lerarenopleidingen Nederlands, Engels, economie en maatschappijleer uiteindelijk vaker voor het beroepsonderwijs kiezen. Voor Frans en Duits blijkt dat er in het beroepsonderwijs relatief weinig docenten nodig zijn. Daardoor kiezen weinig studenten voor de beroepsgerichte afstudeerrichting gekozen van Frans en Duits. Voor biologie, natuurkunde en scheikunde lijkt het alsof er weinig bekendheid is met het beroepsonderwijs. Ten tijde van de monitor begon het aantal studenten geschiedenis dat voor het beroepsonderwijs koos toe te nemen. Zij gaven als motief dat zij hun baankansen wilden vergroten. In de gezamenlijke agenda van de MBO Raad, ADEF en de Vereniging Hogescholen (2018-2021) zijn afspraken gemaakt over de focus in het opleiden in de komende jaren. Hierin staat, in navolging van het onderzoek van Ecorys en MOOZ, het streven naar meer lerarenopleiders met kennis over en ervaring in het beroepsonderwijs. Dit is nodig om goede docenten voor het beroepsonderwijs op te leiden. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van methodes op de lerarenopleiding: deze zouden meer gericht moeten zijn op de pedagogiek en didactiek van het beroepsonderwijs. Daarnaast is een gezamenlijke ambitie gedefinieerd: 'De uitdaging die lerarenopleidingen en mbo de komende periode in gezamenlijkheid willen oppakken, is om in de eerste drie jaar van het curriculum van de tweedegraads lerarenopleidingen de kennis en inhoud over het mbo een nog stevigere plek te geven.'

Uitdagingen

Wat is er dan zo specifiek aan het docentschap op het mbo? De docent in het middelbaar beroepsonderwijs begeleidt de mbo-studenten in de ontwikkeling tot beginnend beroepsbeoefenaar. Zoals in het Beroepsbeeld van de mbo-docent staat omschreven: Een docent in het middelbaar beroepsonderwijs draagt bij aan het proces van beroepsontwikkeling van studenten en geeft vorm aan het leren vanuit de beroepspraktijk waarvoor zij opleiden. Dat is de kern van het beroep. Het proces van beroepsontwikkeling krijgt vorm door studenten aan te spreken vanuit het beroepsperspectief, professioneel handelen te stimuleren, vaardigheden aan te leren en studenten wegwijs te maken in het verschil tussen een theoretische benadering of een pragmatische handelswijze in de context van het beroep. (Beroepsbeeld mbo-docent, 2019).

Dat maakt dat de lerarenopleidingen voor een aantal uitdagingen staan. Uitdagingen die gaan over de inhoud van de opleiding en de afstudeerrichting beroepsonderwijs en daarmee het equiperen van studenten om les te geven op het mbo.

De belangrijkste uitdaging is dat lerarenopleiders te weinig kennis hebben over het mbo. In de lerarenopleidingen moet er meer aandacht zijn voor wat het mbo is, wie de mbo-studenten zijn, en voor welke beroepen zij worden opgeleid. Daarvoor moeten docenten van de lerarenopleiding kennis hebben van het mbo en de beroepscontext van het mbo. Er moet meer aandacht komen voor hoe studenten in het mbo leren (beroepsdidactiek). Voor de lerarenopleidingen zijn vooral de verbanden van algemeen vormende vakken met de beroepspraktijk relevant. Voor studenten speelt het principe 'onbekend maakt onbemind': studenten aan de lerarenopleidingen hebben vaak zelf niet op het mbo gezeten en zijn daardoor minder geneigd om voor het mbo te kiezen. De kennis

over het mbo zal vanzelfsprekend toenemen, als de lerarenopleidingen meer aandacht aan het mbo besteden.

Voorbeelden van samenwerking

Er ligt een uitdagende opdracht voor het mbo én voor de lerarenopleidingen. Activiteiten die al ontplooid worden door mbo-instellingen en lerarenopleidingen zijn:

- Docenten van de lerarenopleidingen gaan op stage in het mbo of lopen mee op de stageschool van hun studenten;
- Docenten in het beroepsgericht onderwijs geven les op de lerarenopleiding;
- Het organiseren van werkbezoeken en studiedagen in het mbo;
- Bij het aannemen van nieuw personeel op de lerarenopleiding wordt het mbo-profiel van een kandidaat meegenomen.

Dit wordt ook onderschreven in de gezamenlijke agenda van de MBO Raad, ADEF en de Vereniging Hogescholen (2019).

Een ander initiatief is van Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) en richt zich op beroepsgerichte didactiek. De Gelderse Professionaliseringsagenda bestaat uit een samenwerking tussen zeven mbo-instellingen en de HAN. Via een aanpak van Design Thinking is er een aanpak ontwikkeld voor lerarenopleiders en studenten van lerarenopleidingen. Het Ontwerpinstrument MBO gaat in op hoe studenten van de lerarenopleidingen met hun lessen kunnen aansluiten op het mbo en het toekomstige beroep waar de opleiding voor opleidt. Meer informatie is hier te vinden: <https://www.han.nl/onderzoek/nieuws/boei-de-mboer-met-beroeps/>

De Opleidingsschool Arnhem & Achterhoek zet ambassadeurs in. Dit is een groep startende mbo-docenten en lerarenopleiders die zich inzet voor een goede verbinding tussen praktijk van de mbo-school en de lerarenopleiding. Omdat deze startende docenten net van de lerarenopleiding komen, kennen zij die praktijk ook goed en kunnen zij deze twee werelden verbinden. Dit zorgt ervoor dat lerarenopleiders leren over wat onderwijs verzorgen in het mbo inhoudt. Op een eigenzinnige manier zetten zij het mbo op de kaart. Meer informatie is hier te vinden: <https://www.platformsamenoopleiden.nl/opleidingsschool/opleidingsschool-arnhem-achterhoek/>

Het vraagt allemaal om een dubbelslag: de lerarenopleider leidt de docenten in opleiding op om beroepsgerichte didactiek te kunnen toepassen. De lerarenopleider kent het beroep van mbo-docent goed en bekleedt zo een voorbeeldrol voor de latere docent om ook veel over het werkveld van de opleiding te gaan weten.

Meer informatie

Voor meer informatie over het mbo kun je terecht bij verschillende bronnen en kennisbanken:

- www.platformsamenoopleiden.nl: voor informatie over het samen opleiden en professionaliseren in de opleidingsscholen;
- www.canonberoepsonderwijs.nl: voor informatie over het mbo;
- www.bvekennis.nl: voor rapporten, onderzoeken en informatie over het mbo en de volwasseneneducatie.

Referenties

10voordeleraar (2017). Kennisbasis tweedegraadslerarenopleiding Generiek. Versie september 2017 – ingangsdatum studiejaar 2018-2019. Te bereiken via https://www.10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_2017_tweedegraads/Kennisbasis%20Generiek%20-%20pdf-versie%20november%202017.pdf

CentERdata & MOOZ (2018). Loopbaanmonitor onderwijs. Tilburg: CentERdata. Geraadpleegd van: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/01/18/loopbaanmonitor-onderwijs>

Ecorys & MOOZ (2017). Monitor maatregelen lerarenopleiding beroepsonderwijs. Eindrapport. Rotterdam: Ecorys.

MBO Raad (2019). Beroepsbeeld mbo-docent. Ontwikkeling van starter tot expert. Geraadpleegd van: <https://www.mboraad.nl/publicaties/beroepsbeeld-mbo-docent>

MBO Raad, ADEF & Vereniging Hogescholen (2018). Meer samen. Gezamenlijke agenda 2018-2021. Geraadpleegd van: <https://www.mboraad.nl/publicaties/meer-samen-gezamenlijke-agenda-mbo-raad-en-vereniging-hogescholen-2018-2021>

Ministerie van OCW (2012). Opleiden van leraren beroepsonderwijs [Kamerbrief].

Onderwijsraad (2011). Goed opgeleide leraren voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs. Den Haag: Onderwijsraad.